

УДК [351.74: 371.2](477)

П. Д. ЧЕРВОНІЙ

КОМПОНЕНТИ ТА РІВНІ ГОТОВНОСТІ КУРСОВИХ ОФІЦЕРІВ ДО ВИХОВНОЇ РОБОТИ З КУРСАНТАМИ ВНЗ МВС УКРАЇНИ

У статті розроблено компоненти, критерії та рівні готовності курсових офіцерів до виховної роботи з курсантами ВНЗ МВС України. Критерії готовності курсових офіцерів до виховної роботи з курсантами реалізуються через сформованість п'яти компонентів готовності: гностичного, орієнтаційно-цільового, комунікативного, конфліктологічного та вольового. За кожним компонентом готовності визначено рівні готовності та наведено їх характеристики. Кожен компонент розподілено на три рівні: нижчий за середній, середній, високий. Гностичний компонент готовності курсових офіцерів до виховної роботи визначено сформованістю теоретичних, методологічних і методичних знань про сутність проблеми виховання.

Ключові слова: *готовність, курсант, компоненти гностичний, орієнтаційно-цільовий, комунікативний, конфліктологічний, вольовий, виховна робота.*

Виховній роботі з курсантами ВНЗ МВС України в період реформ органів внутрішніх справ України приділено особливу увагу. Курсанти не тільки опановують майбутню професію, а й беруть активну участь в охороні громадського порядку, а саме в патрулюванні вулиць разом із своїми командирами – курсовими офіцерами. Тому командири на власному прикладі можуть показати, як необхідно спілкуватися з громадянами, керівниками підрозділів, прогнозувати та не допускати конфліктних ситуацій, здійснювати організацію служби разом з курсантським колективом.

Мета статті – презентувати на основі досліджених компонентів готовності розроблені критерії та рівні сформованості готовності курсових офіцерів до виховної роботи з курсантами ВНЗ МВС України.

У “Новому тлумачному словнику української мови” поняття “критерій” тлумачиться як “підстава для оцінки, визначення або класифікації чогось; мірило” [1, с. 7]. В. В. Тушева визначає його як “узагальнений показник розвитку педагогічної системи, успішності діяльності, основа для класифікації” [2, с. 200]. Критеріями ефективності формування готовності є компоненти готовності. Відповідність критеріям готовності до виховної роботи в курсових офіцерів з курсантами реалізується через сформованість компонентів готовності: гностичного, орієнтаційно-цільового, комунікативного, конфліктологічного та вольового. Саме сформованість цих компонентів є результатом готовності курсових офіцерів до роботи. За результатами аналізу літератури, а також на основі зазначених нами компонентів готовності, виокремлено критерії та показники готовності курсових офіцерів до виховної роботи. Критерій передбачає виокремлення ряду ознак, за якими можна визначити критеріальні показники [2, с. 203]. Критерії повинні відповідати певним вимогам: бути об'єктивними, порівнювальними, містити суттєво важливі показники, бути стійкими протягом певного про-

міжку часу [3, с. 146]. У “Новому тлумачному словнику української мови” поняття “показник” тлумачиться як те, за чим можна судити про розвиток та хід чого-небудь [1, с. 761].

За кожним компонентом готовності визначимо рівні готовності та наведемо їх характеристики. Кожен компонент ми розподілили на три рівні: нижче за середній, середній, високий.

Гностичний компонент готовності курсових офіцерів до виховної роботи визначається сформованістю теоретичних, методологічних та методичних знань про сутність проблеми виховання. Звідси – високий рівень готовності передбачає вміння відтворювати фактичний матеріал, бачити та формулювати мету виховної роботи, висувати гіпотези щодо розв’язання поставлених завдань, обґрунтовувати хід їх розв’язання, виконувати перенос знань та вмінь у нову ситуацію. На цьому рівні відбувається оволодіння основними й вторинними методами пізнавальної діяльності, їх творчим використанням; середній рівень характеризується репродуктивним відтворюванням фактичного матеріалу та вмінням розв’язувати типові завдання, які потребують здійснення переносу знань та вмінь у дещо змінену ситуацію; нижче за середній рівень визначається знанням матеріалу та вмінням репродукувати його, виконувати пізнавальні дії за зразком.

Орієнтаційно-цільовий компонент готовності визначаємо як систему інтелектуальних, проектувально-прогностичних, організаторських вмінь і способів діяльності (інструменти одержання й переробки інформації та застосування знань на практиці) щодо виховної роботи з курсантами. Нижче за середній, середній та високий рівні сформованості цього компоненту готовності включають ті ж самі характеристики, що й у гностичному компоненті.

Комунікативний компонент готовності курсових офіцерів до виховної роботи включає у себе оволодіння знаннями, вміннями та навичками раціонального спілкування, виявлено за допомогою анкетування рівня комунікативних умінь, опитувальника “КОС – 2” [4], опитувальника соціально-комунікативної компетентності, та визначено за такими рівнями: високий рівень передбачає, що курсові офіцери не губляться у нових обставинах, проявляють ініціативу в спілкуванні, здатні приймати рішення в складних, нестандартних ситуаціях. Для середнього рівня характерним є прагнення до контактів з людьми, намагання відстоювати свою точку зору, але їх потенціал не відрізняється високою стійкістю – таким людям потрібна подальша допомога щодо формування та розвитку визначених якостей особистості. Нижче за середній рівень (йому відповідає низький рівень за методиками) характеризується тим, що курсові офіцери не прагнуть до спілкування, віддають перевагу тому, щоб проводити час на самоті; в новому колективі почувають себе скуто, зазнають труднощів при встановленні контактів з людьми; не відстоюють свою точку зору, тяжко переносять образи; рідко проявляють ініціативу, уникають прийняття самостійних рішень.

За опитувальником соціально-комунікативної компетентності високий рівень передбачав, що курсові офіцери ефективно взаємодіють з курсантами, орієнтуються в соціальних ситуаціях, вміють правильно визначати особистісні особливості курсантів та їх емоційний стан, вибирати адекватні способи звернення до курсантів, прогнозувати поведінку курсантів. Для середнього рівня характерним є прагнення розвивати комунікативні вміння, знання й навички, інколи виявляти ініціативу в спілкуванні, прагнути орієнтуватися в соціальних ситуаціях, враховуючи особливості курсантів та їх емоційний стан у виховній роботі з курсантами. Нижче за середній рівень характеризується тим, що курсові офіцери неправильно орієнтуються в соціальних ситуаціях, не вміють правильно визначати особистісні особливості курсантів та їх емоційний стан у виховній роботі, вибирати адекватні способи звернення до курсантів і реалізувати їх в ході взаємодії, прогнозувати поведінку курсантів у спілкуванні.

Конфліктологічний компонент готовності курсових офіцерів до виховної роботи включає в себе оволодіння знаннями, вміннями та навичками раціонального спілкування (виявлено за допомогою анкетування рівня конфліктологічних умінь, опитувальником (В. Ільїна і П. Ковальова), опитувальником (К. Томаса)). Конфліктологічний компонент готовності курсових офіцерів до виховної роботи визначався нами за такими рівнями: високий рівень передбачав, що курсові офіцери проявляли надмірну вимогливість, наполегливість, мали високий рівень конфліктності, негативної агресивності. Для середнього рівня ситуативно проявляли конфліктність, негативну агресію, підвищену вимогливість і наполегливість у спілкуванні з курсантами. Нижче за середній рівень (йому відповідає низький рівень за методиками) характеризувався низькими конфліктністю, негативною агресивністю, проявляли адекватну вимогливість і наполегливість у виховній роботі. Курсові офіцери у спілкуванні з курсантами виявляли педагогічний такт, не створювали конфліктних ситуацій.

Вольовий компонент готовності курсових офіцерів до виховної роботи включає у себе оволодіння знаннями, організаторськими вміннями та навичками (виявлено за допомогою анкетування рівня організаторських умінь, опитувальників "КОС – 2"), визначено за такими рівнями: високий рівень передбачав, що курсові офіцери не губляться у нових обставинах, проявляють організаторські якості, вміють визначати мету в діяльності, доступно роз'яснювати завдання, доручати та здійснювати контроль відповідної роботи, враховують особливості курсантів у виховній роботі, проявляють ініціативу у спілкуванні, самостійно приймають рішення у складних, нестандартних ситуаціях. Для середнього рівня характерним є прагнення до контактів із курсантами, відстоювання своєї точки зору, але потенціал цих офіцерів не відрізнявся високою стійкістю; таким курсовим офіцерам потрібна подальша допомога щодо формування й розвитку організаторських здібностей. Нижче за середній рівень (йому відповідає низький рівень за методиками) характеризується тим, що курсові офіцери не праг-

нули до організаторської роботи, віддавали перевагу тому, щоб проводити час на самоті; у новому колективі не схильні проявляти ініціативу, зазнавали труднощів при встановленні контактів з курсантами; залежні від точки зору інших, тяжко переносили образи; уникали прийняття самостійних рішень.

За опитувальником А. Басса і А. Дарки, фізична, опосередкована, вербальна агресія, негативізм, образливість визначено за такими рівнями: для високого рівня характерним є високі показники фізичної, опосередкованої, вербальної агресії, негативізму, образливості, що неприпустимі у виховній роботі з курсантами, низькі вольові якості та емоційна стійкість. Для середнього рівня характерними є підвищені показники фізичної, опосередкованої, вербальної агресії, негативізму, образливості у відстоюванні власної точки зору, недостатньо розвиненими вольовими якостями та сформованою емоційною стійкістю. Нижче за середній рівень (йому відповідає низький рівень за методиками) характеризувався відсутністю проявів у курсових офіцерів у виховній роботі з курсантами фізичної, опосередкованої, вербальної агресії, негативізму, образливості, проявами вольових якостей та емоційної стійкості.

У ході формувального етапу експериментального дослідження прагнули створити атмосферу зацікавленості кожного офіцера (врахували досвід роботи, освіту, функціональні обов'язки, вік, комунікативні здібності), підтримували бажання знайти власний спосіб спілкування у виховній роботі з курсантами, що забезпечує ефективність розвитку комунікативної та конфліктологічної компетентності. Навчальну діяльність у процесі експериментального дослідження орієнтували на професійний саморозвиток курсових офіцерів, власну зацікавленість, професійні інтереси, здібності, вимоги МВС України щодо виховної роботи, профілактики правопорушень та надзвичайних подій, розвиток комунікативних, конфліктологічних та організаторських умінь.

При розробці рівнів сформованості готовності зауважено, що кожен рівень включає в себе педагогічні знання, уміння, навички та професійно значущі якості особистості. Оціночні фази рівня сформованості готовності курсових офіцерів проводилися на початку експерименту й після закінчення вивчення спеціального курсу.

У процесі складання схеми дослідження керувалися адаптованими методиками з'ясування рівнів розвитку професійно значущих якостей курсових офіцерів та організаторських, комунікативних і конфліктологічних умінь. Передусім було визначено параметри (компоненти), тобто величини, що характеризують основні якості процесу та критерії.

Розглядаючи психологічний аспект готовності, ми звернулись до праць учених-педагогів [5; 6; 7], у яких готовність розподілено на рівні: високий, середній і низький, однак замість низького рівня ми будемо застосовувати рівень нижче за середній, тому що курсові офіцери вже працюють на посадах. Така ієрархізація для нашого дослідження більше від-

повідас педагогічним засадам формування в курсових офіцерів готовності до виховної роботи.

Ми проаналізували складові рівнів готовності до професійної діяльності, обґрунтовані в дослідженні І. А. Новака [7], і дійшли висновку, що їх структура може бути підґрунтям при розробці рівнів готовності до виховної роботи курсових офіцерів. Для цього встановлено, що критеріями будь-якого рівня можуть бути опис якостей, які повинен формувати фахівець для виховної роботи з курсантами; ставлення до виконання функціональних обов'язків; методи досягнення виховної мети; застосування знань, умінь та досвіду в процесі виховної роботи.

Готовність курсових офіцерів до виховної роботи з курсантами ми визначили через такі показники: організаторські вміння, комунікативні й конфліктологічні вміння та їх компетентність; якість педагогічних знань; професійні вміння; уміння регулювати свій емоційний стан і розпізнавати емоційний стан курсантів; розвиток професійно значущих якостей. Чим повніше уявлення курсового офіцера про педагогічне явище у виховній роботі, тим глибше й усвідомленіше буде його поняття про нього.

Високий рівень готовності до виховної роботи характеризується наявністю педагогічних і професійних знань, нормативних документів щодо організації виховної роботи, вміннями визначати мету, скласти алгоритм виховного заходу, розвинутих умінь і навичок для її здійснення; бажанням і вмінням організовувати різноманітні заходи, здатністю використовувати нові засоби та способи виховної роботи; схильністю до співробітництва, розвиненістю комунікативних умінь і навичок для встановлення педагогічних стосунків і взаємин із курсантами, розвиненістю вольової сфери й організаторських здібностей, високою позитивною агресивністю, низькою конфліктністю й незначною вербальною агресивністю, вміннями керувати власними емоціями.

Для середнього рівня властиві поверхові педагогічні та професійні знання щодо організації виховної роботи з курсантами; невпевненість у своїх вміннях і навичках; непостійне врахування особистісних особливостей курсантів у виховній роботі; потреба в підтримці та зовнішньому контролі в організації, здійсненні виховної роботи з курсантами; створенні сприятливого морально-психологічного клімату в навчальній групі; недостатня сформованість конфліктологічних знань і умінь, що не дають змоги запобігти конфліктним ситуаціям із курсантами, рівень негативної агресивності перевищує рівень позитивної та сприяє загостренню відносин між курсовими офіцерами й курсантами. Наявна тенденція рівнів сформованості умінь керувати власними емоціями, організовувати та проводити інформаційні години.

Нижче за середній рівень готовності курсових офіцерів до виховної роботи характеризується низьким рівнем педагогічних і професійних знань нормативних документів щодо організації виховної роботи; слабко розвиненими вміннями визначати мету виховної роботи та її досягати; недостат-

ньо розвиненими організаторськими, комунікативними та конфліктологічними вміннями, що забезпечують організацію та здійснення виховної роботи; навичками встановлення педагогічних стосунків і взаємин із курсантами; низькою схильністю до співробітництва, компромісу, низькою позитивною та підвищеною вербальною агресивністю, конфліктністю, підозрілістю, непоступливістю, нетерпимістю до думки інших, що вказує на невідміння керувати власними емоціями, будувати ділові й вимогливі стосунки, залучати курсантів до співробітництва.

Рівень засвоєння комунікативних, конфліктологічних, педагогічних, організаторських знань, умінь і розвиток навичок, самостійність їх суджень, наявність необхідних професійно значущих якостей є показником формування в курсових офіцерів готовності до виховної роботи з курсантами.

Висновки. Отже, розроблені критерії оцінювання готовності курсових офіцерів до виховної роботи з курсантами, що вміщують показники й рівні сформованості комунікативної та конфліктологічної компетентності й організаторських умінь курсових офіцерів дають змогу більш точно визначати рівень їх підготовленості.

Список використаної літератури

1. Новий тлумачний словник української мови : у 3 т. / укл.: В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. – Київ : АКОНІТ, 2006. – Т. 2. – С. 796.
2. Тушева В. В. Основи науково-педагогічних досліджень : навч.-метод. посіб. / В. В. Тушева. – Харків : Нове слово, 2006. – 219 с.
3. Профессиональная педагогика / под ред. С. Я. Батышева. – Москва : РАО, 1997. – 511 с.
4. Батаршев А. В. Диагностика способности к общению / Анатолий Васильевич Батаршев. – Санкт-Петербург : Питер, 2006. – 176 с.
5. Ісаєнко Т. К. Виховання моральної культури курсантів у педагогічному процесі вищих військових закладів освіти : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Ісаєнко Тетяна Костянтинівна. – Полтава, 2005. – 219 с.
6. Моляко В. О. Психологічна готовність до творчої праці / В. О. Моляко. – Київ : Знання, 1989. – 48 с.
7. Новак І. А. Дидактична модель підготовки оперативного складу Прикордонних військ України : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / І. А. Новак. – Хмельницький : Вид-во НАПВУ, 2003. – 244 с.

Стаття надійшла до редакції 05.02.2015.

Червоный П. Д. Компоненты и уровни готовности курсовых офицеров к воспитательной работе с курсантами ВУЗ МВД Украины

В статье разработаны компоненты, критерии и уровни готовности курсовых офицеров к воспитательной работе с курсантами вузов МВД Украины. Критерии готовности в курсовых офицеров к воспитательной работе с курсантами реализуются с помощью формирования пяти компонентов готовности: гностический, ориентированно-целевой, коммуникативный, конфликтологический и волевой. По каждому компоненту готовности определен уровень готовности и приведены их характеристики. Каждый компонент разделен на три уровня: ниже среднего, средний, высокий. Гностический компонент готовности курсовых офицеров к воспитательной работе определяется формированием теоретических, методологических и методических знаний о сущности проблемы воспитания.

Ключевые слова: готовность, курсант, компоненты гностический, ориентационно-целевой, коммуникативный, конфликтологический волевой, воспитательная работа.

Chervoniy P. Components and Levels of Course Officers' Readiness for Educational Work with with Cadets of Higher Educational Institutions of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine

The article presents developed components, criteria and levels of course officers' readiness for educational work with cadets of higher educational institutions of the MIA of Ukraine. The criteria of course officers' readiness for educational work are realized through formation of five readiness components: a gnostic, an orientation-purpose, a communicative a conflictological and a volitional ones. The level of each component readiness has been determined and its characteristics are given. Each component is divided into three levels: below medium, medium and high ones. The gnostic component of readiness of the course officers for educational work is determined by formation of theoretical, methodological and methodical knowledge of the essence of educational problems. orientation-purpose component of readiness is determined as a system of intellectual, project-prognostic, organizational skills and ways of performing educational work with the cadets. Communicative and conflictological components of readiness of the course officers for educational work include mastering knowledge, abilities and skills of rational communication. Volition component of readiness of the course officers for educational work includes mastering knowledge, organizational abilities and skills. High level of readiness for educational work is characterized by the availability of pedagogical and professional knowledge. Superficial pedagogical and professional knowledge as to the organization of educational work with the cadets is characteristic of the medium level. The level of readiness of the course officers for educational work which is below medium is characterized by a low level of pedagogical and professional knowledge and knowledge of normative documents regulating the organization of educational work.

Key words: readiness, cadet, components: gnostic, orientation-purpose, communicative, conflictological, volition, educational work.